

Yusuf Kemal Tengirşenk (1878-1969)

Siyaset ve devlet adamı. 17 Temmuz 1878'de Sinop'un Boyabat ilçesinde doğdu. Babası, Postnişinzade Hasan Raci Efendi'dir. İlköğrenimini Boyabat'ta tamamladı. 24 Eylül 1888'de Taşköprü Mülkiye Rüştiyesi'nden birincilikle mezun oldu. Öğrenimine İstanbul Numune-i Terakki, Fatih Askerî Rüştiyesi ve Kuleli Askerî İdadisi'nde devam etti. 1891'de II. Abdülhamit yönetimine karşı kurulan "Mektepliler Cemiyeti"ne üye oldu. 1894'te, av sırasında geçirdiği bir kaza sonucu sağ el parmaklarından dördü işlevini yitirdi. Başarılı bir öğrenci olduğu için çürüğe çıkarılmadı, Tıbbiye'ye nakledildi. Askerî Tıbbiye Mektebi'nde Abdülhamit yönetimine karşı çıkan bir grup öğrenci arasında yer aldığı için hapis cezası aldı. Malûliyetini ileri sürerek Tıbbiye'den ihracına dair verdiği dilekçe ile sürgüne gönderilmekten kurtuldu. 1897'de okuldan ayrıldı ve Kastamonu'da bulunan ağabeyinin yanına gitti. 7 Nisan 1898'de Boyabat Mal Müdürlüğü'nde memuriyete başladı. Bu görevi sırasında da "fırsat buldukça" istibdat karşıtı düşüncelerini yaymaya çalıştı. 1899'da İstanbul'a döndü. Kısa bir süre Maliye Nezareti'nde memurluk, ardından Piripaşa Yahudi Mektebi'nde Türkçe öğretmenliği yaptı. 1900 yılında Hukuk Mektebi'nde eğitimine başladı. 1901'de Türkçe öğretmenliği görevini bırakarak Sabah Gazetesi'nde çalışmaya başladı. "Şuunu Mütenevvia-Çeşitli Şeyler" başlığı altında Tıbbiye'de edindiği bilgileri değerlendirdi. Hukuk Mektebi'nden 4 Ocak 1905'te "pekiyi" derece ile mezun oldu. Bağımsız karakterine uygun olduğu için avukatlık mesleğini tercih etti. Aynı zamanda Hukuk Mektebi'nde 'Ceza Hukuku' ve 'Devletler Özel Hukuku' derslerini verdi. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra avukat arkadaşları ile birlikte Beyazıt'ta "hürriyeti geri vermeyeceklerine ve bu yolda öleceklerine" dair yemin etti. İstanbul Barosu'nun kurucuları arasında yer aldı. Meclis-i Mebusan'ın I. Dönemi için 1908'de yapılan seçimlerde Kastamonu milletvekili seçildi. 5 Kasım 1908'de Meclis'e katıldı. 21 Kasım 1908'de Darülfünûn Hukuk Fakültesi, Ceza Hukuku öğretmenliğine atandı. 31 Mart Ayaklanması sırasında Meclis adına ayaklanmacı askerlerle görüşerek onları ikna etmeye çalıştı. Padişahı Meclis'e davet eden heyette ve Meclis tarafından 31 Mart Olayı'nı soruşturmak üzere oluşturulan Tahkik Heyeti'nde yer aldı. Nisan 1909'da Adana Olayları'nı soruşturmak üzere Meclis kararıyla 15 Mayıs'ta Adana'ya gönderildi. Müslümanların ve Ermenilerin ileri gelenleri ile görüştü. 7 Eylül'de görevini tamamladı. Hazırladığı raporu Meclis Başkanlığı'na sundu. Aynı yıl Adliye Nezaretince Avrupa'ya öğrenime gönderilecek öğrencilerin gözetim ve yönetimine memur edildi. 29 Eylül 1909'da milletvekilliğinden çekildi ve Paris'e gitti. Müfettişlik görevini yürüttüğü sırada Paris Hukuk Fakültesi Siyasî ve İktisadî İlimler Şubesi'nde doktora eğitimine başladı. Arkadaşları ile birlikte Cenevre'de Türk Yurtçular Derneği'ni kurdu. 1912'de doktora tezini hazırlamak üzere İngiltere'ye gitti. British Museum kitaplığında çalıştı, Siyasî ve İktisadî İlimler Okulu'nda uzmanlığını geliştirdi. 6 Mayıs 1913'te doktora diplomasını aldı. I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine 20 Ağustos 1914'te yurda döndü. Askere gitme isteği "çürük tezkeresi" nedeniyle kabul edilmedi. Adliye Nezareti Teftiş Kurulu'nda 'Başmuavin' olarak göreve başladı. 31 Ağustos'ta Teftiş Kurulu Başkanı, 6 Aralık 1915'te de Adliye Nezareti Müsteşarı oldu. Bu son görevi sırasında kanunları ıslah ve tamamlama çalışmalarını yürüttü. Aynı yıl yaşamını Nazlı Hanım ile birleştirdi. 15 Ocak 1919'ta müsteşarlıktan istifa ederek avukatlık mesleğine geri döndü. Meclis-i Mebusan'ın son dönemi için yapılan seçimde Kastamonu milletvekili olarak meclise katıldı. Mustafa Kemal Paşa 29 Kasım 1919'da "Heyet-i Temsiliye" adına çektiği telgrafla ulus temsilciliğine seçilmiş olmasından dolayı duyduğu memnuniyeti dile getirdi ve "vatanın şu fevkalâde himmetlere muhtaç olduğu devirde muvaffak bilhayr olmaları" dileği ile tebriklerini ilettili. Ayrıca, Ocak 1920'de Ankara'da Ziraat Mektebi'nde milletvekilleri ile yaptığı görüşmelerden Yusuf Kemal Bey'i de bilgilendirdi. Yusuf Kemal Bey, Meclis-i Mebusan'da Misak-ı Milli'yi hazırlayan komisyonda görev aldı. Misak-ı Milli'yi "...her şeyin kaybolduğunu görerek şaha kalkmış olan Türk yiğitlerinin icabında canlarını vererek kazanmaya ahdehtikleri dava" olarak tanımladı. Meclis'te yaptığı konuşmalarda kapitülasyonların mutlaka kaldırılması gerektiğini

savundu. 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgaline tanık oldu. Limandaki yabancı savaş gemileri karşısında, vatani "onların elinde alet olan" idareden kurtarmak için Anadolu'ya geçmeye karar verdi. 27 Mart 1920'de İstanbul'dan ayrıldı. 3 Nisan 1920'de Ankara'ya ulaştı. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışında hazır bulundu. Mustafa Kemal Paşa'nın gözetimi altında İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanun Layihası'nı hazırladı. 3 Mayıs'ta İktisat Vekilliğine seçildi. Sovyet Rusya ile bir anlaşma zemini oluşturulmasına memur edilerek Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey (Amasya) ile birlikte 11 Mayıs'ta Moskova'ya gitmek üzere Ankara'dan ayrıldı. İstanbul Divan-ı Harbi Örfisinin hakkında verdiği idam kararını Moskova yolunda öğrendi. Karar, 15 Haziran 1920'de Padişah tarafından onandı. Yusuf Kemal Bey, 19 Temmuz 1920'de Moskova'ya ulaştı. Sovyet liderleri ile yapılan görüşmelere katıldı. Sovyet Hariciye Komiseri Çiçerin'in Türkiye'den toprak talebi ile ilgili TBMM'ye gerekli açıklamaları yapmak amacıyla 2 Eylül 1920'de Moskova'dan ayrıldı. 11 Ekim 1920'de Ankara'ya ulaştı. Aynı gece Mustafa Kemal Paşa ile görüştü. Milletvekillerini bilgilendirdiği 16 Ekim günlü toplantıda Rus önerileri reddedildi. Rusya'nın görüşme talebi üzerine 14 Aralık 1920'de yeniden yola çıktı ve 18 Şubat 1921'te Moskova'ya ulaştı. 26 Şubat 1921'de başlayan görüşmelerin anlaşma ile sonuçlanması üzerine Türk-Sovyet Anlaşmasını Rıza Nur Bey ve Ali Fuat Paşa ile birlikte imzaladı. 18 Mart'ta imzalanan Moskova Antlaşmasının altına hem Rusların İngilizlerle yaptığı ticaret anlaşmasının hem de İstanbul'un işgalinin tarihi olan 16 Mart'ın konulması uygun bulundu. Böylece Moskova Antlaşmasının 16 Mart 1921'de imzalandığı resmiyet kazandı. Moskova'da bulunan Afganistan elçisi Muhammet Veli Han ile de 1 Mart'ta Dostluk Anlaşmasını imzaladı. 1 Nisan 1921'de Moskova'dan ayrıldı. Sovyet yardımı olarak emirlerine verilen beş milyonun bir milyonunu Almanya'dan uçak vb. alınmasını sağlamak üzere Ateşemiliter Saffet Bey'e verdi. Geriye kalan dört milyonu Kars'ta askeri fırkaya teslim etti. Dönüş yolunda TBMM'nin kendisini 30 Ocak 1921'de Adliye Vekilliğine seçtiğini öğrendi. Mustafa Kemal Paşa da 7 Mayıs 1921'de çektiği bir telgrafla hizmetlerinden biran evvel yararlanabilmek amacıyla dönüşünü hızlandırmasını istedi. Fevzi Paşa'nın 19 Mayıs 1921'de kurduğu İcra Vekilleri Heyeti'nde ise Hariciye Vekili olarak yer aldı. İnebolu'da iken Fransa ile yapılacak görüşmeleri yürütmekle görevlendirildi. Mustafa Kemal Paşa 3 Haziran 1921'de çektiği telgrafla bu kararı kendisine bildirdi. Yola çıkmış olan Franklin Boullion'dan önce ya da onunla birlikte Ankara'ya dönmesi gerektiğine işaret etti. İnebolu'da Franklin Boullion ile buluştu. 7 Haziran 1921'de Mustafa Kemal Paşa'ya birlikte yola çıktıkları bilgisini ilettiler. 9 Haziran 1921'de Ankara'ya geldi. 13 Haziran'da başlayan ve Mustafa Kemal Paşa'nın da katıldığı resmi görüşmelerde Boullion'un "Siz kapitülasyonları kaldıracağınızı mı aklınızdan geçiriyorsunuz?" sorusuna "Ulusal mücadelenin amacının bağımsızlık olduğu" yanıtını verdi. Fransa'nın gelişmekte olan Yunan taarruzunun sonucunu beklemesi üzerine görüşmelerden olumlu sonuç alınamadı. Buna karşın Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan temsilcileriyle Kars'ta yapılacak konferans hakkında hükümetin görüşünü 13 Eylül 1921'de gizli celsede yapılan toplantıda açıkladı. Sakarya Savaşı'nın Türk ordularının zaferi ile sonuçlanmasının ardından 20 Ekim 1921'de Fransa ile Ankara İtilafnamesi'ni imzaladı. Ardından, 23 Ekim 1921'de İngilizlerle esir değişimi konusunda anlaşarak Malta'daki Türk tutukluların serbest kalmasını sağladı. 2 Ocak 1922'de ise Ukrayna Hükümeti ile dostluk anlaşmasını Ankara'da imzalayarak dış ilişkilerde önemli bir gelişme sağladı. 4 Şubat 1922'de Mustafa Kemal Paşa'nın isteği ve TBMM'nin onayı ile TBMM Hükümeti'nin hedef ve amaçlarını açıklamak, müttefiklerin niyet ve düşüncelerini anlamak üzere Avrupa'ya gönderildi. Londra ve Paris'te devlet adamlarıyla görüşmeler yaptı. Daily Telegraph Gazetesi muhabiri kendisini "Mustafa Kemal Paşa'nın kuvvetli sağ kolu" olarak tanıttı. Müttefiklerin 22 Mart 1922 tarihli mütareke ve 26 Mart 1922 tarihli barış önerisini Paris'te öğrendi. Poincare'ye TBMM'nin son Yunan askerinin Türk toprağını terk ettiğini görmedikçe kılıcını kınına koymayacağını hatırlattı. Türkiye'nin, davasını ancak kuvvetle kazanabileceği izlenimini edindi. Anadolu'nun tahliyesine açıklık getirmeyen, Türk ordusunu müttefiklerin kontrolüne bırakan, Misak-ı Milli'yi göz ardı eden barış önerileri karşısında TBMM Hariciye Vekilinin Paris'te

kalamayacağını düşünerek 2 Nisan'da Ankara'ya döndü. Mustafa Kemal Paşa'nın taarruz hareketi yapılıp yapılamayacağına dair ordu komutanları ile görüşmek üzere yaptığı cephe gezisinde O'na eşlik etti. Ağustos ayında ağır bir rahatsızlık geçirdi, ameliyat oldu. Nekahet devresinde ziyaretine gelen Mustafa Kemal Paşa "arzu ettiğinizi yapmaya gidiyoruz, düşmanı geri atacağız" diyerek taarruz kararını haber verdi. 26 Ağustos'ta başlayan taarruz ile Anadolu düşmandan arındırılırken, izni bitmeden 12 Eylül 1922'de görevine döndü. TBMM kararı üzerine Mustafa Kemal Paşa ile buluşmak üzere Rauf Bey ile birlikte İzmir'e gitti. Mütareke ile ilgili hazırlıklara katıldı. Hariciye Hukuk Müşaviri Münir ve Siyasi İşler Müdürü Hikmet beylerle birlikte yapılacak barış anlaşmasının esaslarını, görüşmelere gidecek müşavir ve yazmanların isimlerini belirledi. 25 Ekim 1922'de Lozan Barış Konferansı'na baş delege olarak katılacak İsmet Paşa'nın Hariciye Vekâletine atanabilmesi için vekillikten istifa etti. Tedavisini sürdürmek amacıyla Viyana'ya gitti. TBMM'nin II. Döneminde Sinop'tan milletvekili seçildi. 11 Ocak 1924'te Londra temsilciliğine atandı. Milletvekilliği ile temsilciliğin aynı anda yürütülemeyeceğine dair alınan karar üzerine 16 Mayıs 1924'te istifa ederek yasama görevine döndü. Ankara Hukuk Mektebi açılınca (5 Kasım 1925) İktisat Profesörlüğüne getirildi, Milli İktisat dersleri verdi. III. Dönemde tekrar Sinop'tan milletvekili oldu. 27 Eylül 1930'da kurulan İsmet Paşa Hükümeti'nde Adliye Vekili olarak yer aldı. IV. Dönemde de Sinop milletvekilliğini korudu. 4 Mayıs 1931'de oluşturulan İsmet Paşa kabinesinde yeniden Adliye Vekilliğine getirildi. 23 Mayıs 1933'te vekillikten istifa ederek Ankara Hukuk Fakültesi'ndeki profesörlük görevini sürdürdü. 1934 yılında Türk Devrim Tarihi, üniversitede zorunlu ders olarak okutulmaya başlanınca Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine İstanbul Üniversitesi'nde "Türk İnkılâbı'nın İktisadî ve Malî Cephesi"ni anlattı. 1 Ekim 1941'de milletvekillerinin aynı zamanda profesörlük yapamayacakları hakkındaki hükümet kararı üzerine profesörlük görevinden ayrıldı. V. ve VI. Dönemlerde de Sinop milletvekili olarak görevini sürdürdü. VII. Dönemde Cumhuriyet Halk Partisi'nce aday gösterilmedi. Demokrat Parti listesinden Sinop milletvekili seçildi. Ancak Demokrat Parti yönetimi ile anlaşmazlığa düşerek partiden çıkarıldı. 19 Temmuz 1948'de Millet Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı. 1950 seçimlerine katılmayarak İstanbul'da avukatlık yaptı. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra 6 Ocak 1961'de çalışmalarına başlayan Temsilciler Meclisi'ne Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi temsilcisi olarak katıldı. 15 Nisan 1969'da İstanbul'da öldü.

Şaduman HALICI

KAYNAKÇA

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi-Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923**, Cilt III, Ankara 1995.

HALICI, Şaduman, **Yeni Türkiye Devleti'nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt**, Ankara 2004.

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi 1918-1938**, Ankara 1973.

Mahmut Esat Bozkurt; Recep Peker, Yusuf Kemal Tengirşenk, 1933 Yılında İstanbul Üniversitesinde Başlayan İlk İnkılâp Tarihi Ders Notları, Haz. Oktay Aslanapa, İstanbul 1997.

SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, Cilt I-II-III-IV, Ankara 1993-1994-1995-1996.

TBMM Zabıt Ceridesi, TBMM Gizli Celse Zabıtları, Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 1920-1991, Ankara 1994.

TENGİRŞENK, Yusuf Kemal, **Vatan Hizmetinde**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler, Ankara 1998.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/yusuf-kemal-tengirsenk-1878-1969/?pdf=3259> adresinden eriřilmiřtir